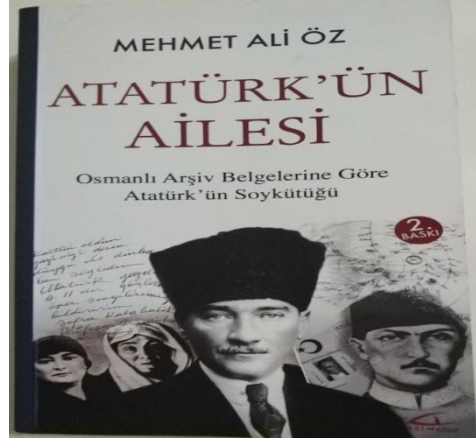

Geliş Tarihi: 20.05.2021
Kabul Tarihi: 30.06.2021
Türü: Kitap Tanıtımı

KİTAP TANITIMI

MEHMET ALİ ÖZ, ATATÜRK'ÜN AİLESİ OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE ATATÜRK'ÜN SOYKÜTÜĞÜ, ASİ KİTAP, İSTANBUL, 2017², S. 500+XL, ISBN: 978-605-9331-43-2.

MEHMET ALİ OZ, ATATÜRK'S FAMILY ATATÜRK'S GENEALOGY ACCORDING TO OTTOMAN ARCHIVE DOCUMENTS, REBEL BOOK, İSTANBUL, 2017², P. 500 + XL, ISBN: 978-605-9331-43-2.

Hatice AMARATLI*

ÖZ

Eser Türkiye Cumhuriyeti alanında akademik çalışma yapan araştırmacılara kaynak niteliğinde olup, Atatürk'ü tanımak ve ailesi ile ilgili bilgileri öğrenmek isteyen herkese hitap eder niteliktedir. Atatürk'ün ailesi ile ilgili yapılan çalışmalara göz attığımızda bir nesil ileriye gidilebildiği görülmüştür. Kaynakların neden yetersiz olduğu,

*Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı Doktora Öğrencisi: haticeamaratl.1113@gmail.com, ORCID:0000-0001-9269-3382: **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Hatice Amaratlı, “*Mehmet Ali Öz, Atatürk'ün Ailesi Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Soykütüğü*”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, X, S.1, (Temmuz-2021), s. 133-139. (<https://dergipark.org.tr/pub/atauniad>)

konuyla alakalı belgelere niçin ulaşamadığının sebepleri açıklanmıştır. Bu alandaki yapılan çalışmaların eksik ve yanlış bilgiler ihtiva ettiğine dikkat çekilmiştir. Bu durum yazar tarafından fark edilmiş minnet ve vefa duygusu ile bu çalışmayı yapmayı kendine bir vazife olarak görmüştür. Eserin bir başka önemi Atatürk'ün ailesi ile ilgili yedi nesil ilerisini tanıma fırsatını bizlere sunmasıdır. Eser aydınlanmamış noktaların gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Ailesi, Soykütüğü, Belgeler.

ABSTRACT

Work in the area of the Republic of Turkey is in the nature of academic study researcher research resources, recognize Atatürk and his family are qualities it will appeal to anyone who wants information related to. When we look at the studies on Atatürk's family, it is seen that one generation can be advanced. The reasons why the sources were insufficient and the reasons why they could not be reached with the news on the subject were explained. The articles about this false information were pointed out. With a sense of gratitude and loyalty realized by this situation, he saw this work as a duty to the author. Another importance of the work is that it presents us with the future of seven generations about Atatürk's family. The work has enabled unenlightened points to come to light.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, His Family, Genealogy, Documents.

A- ÖNSÖZ VE GİRİŞ'TEKİ SUNUM ÜZERİNE YAPILAN DEĞERLENDİRME

Mehmet Ali Öz¹ tarafından 2017'de kaleme alınan Atatürk'ün Ailesi Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Soykütüğü isimli kitap İkinci Baskı olmakla birlikte toplam beş yüz (+XL) sayfadır. Sırasıyla Önsöz, dört ana bölüm, Kaynakça, İnceleme ve Kaynaklar, Dipnotlar bölümlerinden meydana gelmektedir. Ana başlıklar içindekiler kısmında ayrıca belirtilmemiş, Önsöz kısmında açıklanmıştır. Birçok başlığa yer

¹Sivas Doğumlu Mehmet Ali Öz, 1978'de Sivas İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. Sivas'a bağlı ilçe ve köylerde imam olarak görev almış, Sağlık Bakanlığı'nda memur olarak çalışmıştır. Yerel Gazetelerde araştırmalar ve söyleşiler yapmış, makaleler yazmıştır. 2003-2004 Sivas Tarih ve Kültür Araştırma Merkezi'nin koordinesini sağlamıştır. Din, Tarih, halk edebiyatı ve halk kültürü konusunda araştırmalarda bulunmuştur. Sivas yöresine ait folklorik-kültürel ve tarihsel nitelikli kaynakları araştırıp belgelendirmiştir. Ayrıca Osmanlıca uzmanı olan araştırmacı yazar Arapça ve İngilizce bilmektedir. (Mehmet Ali Öz, **Atatürk'ün Ailesi Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Soykütüğü**, Asi Kitap, İstanbul 2017, s. 1.)

verilmiştir. Eserin kapağında beyaz zemin üzerinde Mustafa Kemal ve ailesinin fotoğraflarına yer verilmiştir. Mustafa Kemal'in nüfus cüzdanının resmi, el yazısı ve arşiv belgesi yer almaktadır.

Arka kapağında yine beyaz zemin üzerinde Mustafa Kemal'in fotoğrafına yer verilirken eserin neden yazıldığı, hangi sorulara cevap aradığı kısaca okuyucuya bildirilmiştir. Eserin kapağı anlatılmak istenen içerikle anlamlı ve uyumlu bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. İlk sayfasında yazarla ilgili bilgi verilmiştir. Eserdeki önsöz ve Kaynakça gibi kısımları çıkartılınca toplam sayfa sayısı 487'dir. Yazar başta Mustafa Kemal olmak üzere onun silah arkadaşlarına, gazi ve şehitlere eserini ithaf etmiştir.

Eserde Atatürk'ün asıl doğum tarihi nedir? Atatürk'ü ailesinin kökeni nereye dayanır? Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin mesleği nedir? Ali Rıza Bey ve Zübeyde Hanım'ın evlilik tarihleri nedir? Zübeyde Hanım'ın Soyu hangi ailelere mensuptur? Zübeyde Hanım kaç evlilik yapmıştır? Atatürk'ün kaç kardeşi vardır? Atatürk'ün kardeşlerinin isimleri ve doğum tarihleri nedir? Atatürk'e ve ailesine atılan iftiralar nelerdir? Gibi soruların cevaplarına yer verilmiştir.

Önsöz kısmında Mustafa Kemal'in liderlik vasıflarından söz edilmiş, eserin asıl amacının Atatürk'e annesine ve babasına atılan iftiralara cevap vermek olduğunu belirtmiştir. Bu cevaplamaı yaparken Türkiye ve Yunanistan'daki Osmanlı arşivlerinde araştırma yapılmıştır. Birçok defteri, evrak ve belgeyi tespit etmek için yoğun bir çalışma yapılmıştır. Öyleki on yıl gibi uzun bir süreyi arşiv araştırması yapmaya adanayan yazar yirmi yıl süren bir çalışma sonucunda eseri bizlere takdim etmiştir. Daha önceden Atatürk'ün ailesi ile ilgili yapılan çalışmalara göz attığımızda bir nesil ileriye gidilebildiği görülmüştür. Kaynakların neden yetersiz olduğu, konuyla alakalı belgelere niçin ulaşamadığının sebepleri açıklanmıştır. Bu alandaki yapılan çalışmaların eksik ve yanlış bilgiler ihtiva ettiğine dikkat çekilmiştir.

Bu durum yazar tarafından fark edilmiş minnet ve vefa duygusu ile bu çalışmayı yapmayı kendine bir vazife olarak görmüştür. Eserin bir başka önemi Atatürk'ün ailesi ile ilgili yedi nesil ilerisini tanıma fırsatını bizlere sunmasıdır. Aydınlanmamış noktaların gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Şimdiye kadar olan kaynaklarda Atatürk'ün anne ve babası tarafında aynı ismi taşıyan kişilerin olduğu bilgisi aktarılmıştır. Bu kişilerin yaşları farklı olsa dahi isimleri aynı olması hasebiyle karıştırıldığı kanısına varılmıştır. Belgelerin ışığında bu kişiler hakkındaki karışıklık netlik kazanmıştır.

Atatürk'ün ismini ve Atatürkçülük kavramını bazı kesimler kendi planlarını harekete geçirmek için kötü niyetli tutumlarda ve iftiralarda bulunmuşlardır. Bu

zihniyette olanların ne yapmak istediklerini, niçin bu şekilde hareket ettiklerini yazar açıklamıştır. Zübeyde Hanım'a yapılan çirkin iftiralara yanıt belgelerle verilmiştir. İslami çerçevede iftira atmanın zararlarına dair değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeleri yazar dindar bir aileden gelmesi ve dini bir eğitim almasından dolayı zaman zaman yapacağını söylemiştir.

B- ESERİN BÖLÜMLERİ HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME

Eser dört bölümden meydana gelmiştir. İlk bölümde; önsöz, Türklerin Balkanlara ve Rumeli'ye yerleşmeleri ve Selanik hakkında bilgiler mevcuttur. İkinci bölümde Zübeyde Hanım, ailesiyle ve soyu ilgili bilgiler vardır. Zübeyde Hanım'a atılan iftiralara cevap verilmiştir. Üçüncü bölümde Ali Rıza Efendi, ailesi ve soyu ile ilgili bilgiler arşiv belgeleri ile açıklanmıştır. Dördüncü bölümde Ali Rıza Efendi'nin çalıştığı yıllar ve emekliliği gibi konular bulunmaktadır.

Birinci bölümde Türklerin Balkanlara yerleşme tarihi MÖ 4000'li yıllara kadar uzandığı yazılmış sonraki süreç hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. Karamanoğulları'nın Balkanlardaki durumu anlatılmış, Atatürk'ün ailesinin mensubu olduğu aşiretin Karamanoğulları'na dayandığı ifade edilmiştir. Bu sebeple Karamanoğulları'nın kuruluşu, gelişmesi mevzularına değinilmiştir. Atatürk'ün ailesi Sofu-Sofuzadeler olarak anılmaktadır. Makbule Hanım'ın anılarında Yörük oldukları ifadesi geçmekte yazar bu bilgiyi birçok yönden destekleyen kaynaklarla etkileyici bir açıklama yapmıştır. Yörük kavramını açıklarken yerli ve yabancı önemli şahsiyetlerin fikirlerine başvurmuştur. Bu isimlerden bazıları Evliya Çelebi, Aşık Paşazade'dir.

Balkanların Türkleşmesi konusundan sonra Rumeli'ye geçiş aşaması ve iskân politikasının nasıl uygulandığı süreci vardır. Bu süreçte etkili olan padişahlarla ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Selanik'in Osmanlı idaresindeki durumuna, yapısına, nüfusuna değinilmiştir. Bu verilen bilgilerin ispatını yapmak için yazar Başbakanlık Osmanlı Arşivi, tahrir, maliyeden müdevver, ruznamçe, hatt-ı hümayun, nüfus defterlerine, dönemin önemli kişilerinin eser ve görüşlerine başvurmuştur.

Selanik'in Türklerin hâkimiyetinden önceki ve sonraki vaziyetine değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Selanik'e geçmesiyle birlikte padişahların burada nasıl bir iskân politikası uyguladığı, şehrin demografik, etnik, dini, mimari yapıları ve sosyal durumu ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Balkan Savaşı sonrası işgal altında kalan Selanik'te halka katliamlar ve sürgünler yapılmış, halkta göç etmek zorunda kalmıştır. Ali Rıza Bey ve Zübeyde Hanım'ın soyu Anadolu ve Balkanların Türkleşmesinde rol oynayan Kızıl-Oğuz

Türkmenleri'ndendir.

İkinci bölümde Zübeyde Hanım'ın Soyunun Sofuzadeler-Nakibzadeler ve Kapucuzadelere uzandığı belirtilmiş bu doğrultuda akrabalık ilişkileri, soylar arası bağın nasıl oluştuğu konusuna açıklık getirilmiştir. Zübeyde Hanım'ın sülalesi Selanik'te Sofuzadeler olarak biliniyor. Zübeyde Hanım'ın ailesi Mevlevi tarikatına mensup olup kendisi de dindar bir kişidir. Mustafa Kemal'i de bu doğrultuda yetiştirmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Eserde Zübeyde Hanım'ın kimliği ile ilgili bilgi verilmiş, Ali Rıza Bey ile tanışıp evlenmeleri konusuna açıklık getirilmiştir.

Ali Rıza Bey'in vefatı sonrasında meydana gelen durumlar Makbule Hanım'ın hatıraları ile bizlere aktarılmıştır. Zübeyde Hanım'ın babası Feyzullah Efendi'nin ailesi Sofu-Sofuzadeler olarak tanınmakta bu ismi sadece sofu olduğu için almadığı aynı zamanda Sofu ailesinin mensubu olduğu için de verildiği yazılmıştır. Sofuların bu ismi nereden aldığı, Sofular Cemaatinin ikamet yerlerinin nereler olduğu belirtilmiştir. Nakibzadeler ve Köprülüzadelerin akrabalık bağının nereden geldiği detaylandırılmıştır.

Atatürk'ün annesinin ve babasının kökeni Hacı Hasan Efendi'de birleştiği kaynaklar ışığında görülmüştür. Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu ve onun çocukları alt başlıklar verilmek suretiyle kısaca belirtilmiştir. Nakibzadelerin şeceresi ile ilgili kısım şematik olarak okuyucuya sunulmuş, bu ailenin mensupları doğum ve ölüm yılları ile isimleri belirtilmiştir. Zübeyde Hanım gibi babası Feyzullah Efendi de kendisinden önce gelen büyüklerinin isimlerini almıştır. Zübeyde Hanım'ın babasının babası Yorgani ailesine mensup İbrahim Efendi, annesinin annesi de Emetullah Hanım'dır. Son kısımda arşiv kaynaklarında iki tane Feyzullah isminin bulunduğu bu isimlerden hangisinin Zübeyde Hanım'ın babası olabileceğinin analizi yapılmıştır. Yazar kitabının bazı bölümlerinde arşiv belgelerinin, kitabelerin ve mekânların fotoğraflarına yer vermiş eserini zenginleştirmiştir.

Feyzullah Efendi ve çocuklarına ait bilgiler alt başlıklar halinde açıklanmıştır. Yorgani ailesinin şeceresi liste olarak paylaşılmıştır. Zübeyde Hanım ve Ali Rıza Bey'in evlilikleri ve çocukları hakkında bilgi verilirken konuya açıklık getirebilmek için Ali Rıza Bey'in memurluk yaptığı dönemdeki kayıtları, emekli olduğuna dair belgelerin tarihi açık bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Yaş hesaplamaları yapılırken delillerle yazar merak edilen birçok konuya cevap vermiştir. Yine o dönemdeki eserlerle elindeki bilgileri karşılaştırıp analizler yapmıştır. Makbule Hanım'ın mezarında yazan doğum tarihinin yanlış olduğunu ve düzeltilmesi gerektiğini savunmuştur. Naciye Hanım'ında doğum tarihinin hatalı olduğunu belirtmiştir. Şevket Süreyya Aydemir'de Atatürk'le ilgili verilen

ilgilerin yanlış veya eksik olduğunu ifade etmiştir.

Yazarın kitabın birçok yerinde aynı konuları tekrar ettiğini görmekteyiz. Bu durum okuyucu açısından eleştiriye sebep olmaktadır. Yazar Atatürk'ün doğum tarihi ile ilgili açıklama yaparken İlber Ortaylı, Heat Lowy gibi isimlerin düşüncelerine yer vermiştir. Zübeyde Hanım'a atılan çirkin iftiraların cevabını belgelerle kanıtlamış, iftiranın ne kadar büyük bir günah olduğuna dair detaylı aktarımlar yapmıştır. Bu konuya açıklık getirirken Hz. Muhammet ve Hz. Ayşe arasında geçen bir olayı da örnek vererek durumun önemini vurgulamıştır. Mustafa Kemal'in ve ailesinin dine bakış açısı, din adamlarının milli mücadeledeki önemi gibi konulara geniş bir şekilde yer vererek bu konudaki fikirlerini yazar okuyucuya sunmuştur. Son kısımda Zübeyde Hanım'ın soyundaki isimler tablo şeklinde verilmiştir. İçeriğinde kişilerin doğum ve ölüm tarihleri ve yaşları bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde Atatürk'ün baba tarafı soyu belgelerle açıklanmıştır. Ali Rıza Efendi'nin soyu Molla Hasan'ın oğlu Hacı Ahmet Efendi'ye dayanmaktadır. Nüfus kayıtlarına göre Ali Rıza Efendi'nin soyundaki kişiler ve bu kişilerin çocuklarının isimleri başlıklarla açıklanmıştır. Ayrıca yaşları, meslekleri, kimlerle evli oldukları gibi bilgilere ulaşılmaktadır. Ali Rıza Bey'in soyu yedi nesil Selanik'lidir. Yazar bu bilgiye Nüfus ve Temettuat Defterleri'nden aktarmıştır. Atatürk'ün anne ve babasının hangi tarikatlara mensuptur? Atatürk'ün Mevlevilere duyduğu ilginin sebebi nedir? Gibi soruların cevaplarına bu kısımda ulaşmak mümkündür. Atatürk ve din konusu ile ilgili merak edilen konulara açıklık getirilmiştir. Mevlevilik kavramının oluşumu, gelişim safhası ve Atatürk'ün bu konu ile ilgili görüşleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Tarikatların Balkanların ve Anadolu'nun Türkleşmesine olan katkıları, Selanik ve Balkanlarda bulunan tekke, zaviye ve Mevlevihanelerle ilgili bilgiler verilmiştir. Mevlevihanelerin özellikleri, yapıları neden tahrip edilerek sonunda yok edildiklerini eserde ayrıntılı olarak yazar bizlere anlatmıştır. Selanik'te bulunan Mevlevihane Atatürk'ün dedeleri tarafından kurulmuştur. Bu yönüyle dikkat çekicidir. Sonrasında tekrar Ali Rıza Bey'in soyundaki kişiler hakkında bilgiler vermeye devam edilmiştir. Bu kısımda önemli bir yanlış düzeltilmiştir. Ali Rıza Efendi'nin babası Hafız Efendi ile Hafız Mehmet Efendi'nin kardeş olduğu bilgisi doğru değildir. Onların amcazadeler olduğu belgelerle kanıtlanmıştır. Şevket Süreyya Aydemir ve Enver Behran Şapolya'dan günümüze kadar olan kitaplarda bu bilgi yanlış verilmiştir.

Dördüncü bölümde Ali Rıza Bey'in vakıflarda kâtiplik, Teğmenlik, Gümrük Rüsumat Memurluğu ve ticaret yaptığı konusu üzerinde durulmuştur. Mustafa Kemal

hayattayken küçük yaşta kaybettiği babası ile ilgili araştırma yapılmasını istemiştir. Ali Rıza Bey'in doğum ve vefat tarihi, ilk görev yeri ve görev yerlerinde ne kadar süre çalıştığı gibi bilgiler belgelere dayandırılarak fikir ayrılıklarına ehemmiyet vermeden neticelendirilmiştir. Ali Rıza Bey'in vefatından sonra Mustafa Kemal, kardeşleri ve annesinin maaş tahsis edilmesi için dilekçe vermişler, bu konu ile ilgi arşiv belgelerinin fotoğraflarını da yazar belirtmiştir. Atatürk'ün çocukluğuna ait anılara yer verilmiştir. Eserin son kısmında yazar Atamızı Tanımak ve Bilmek Mecburiyetindeyiz başlığı altında bu eserin hazırlanmasındaki gayeyi, Atatürk'ü ve ailesini bilmenin önemini, Atatürk sevgisini geniş bir çerçevede anlatmıştır.

Eserde başlıklandırmalar yapılırken belirgin bir sınıflandırma yapılmadığını görmekteyiz. Ana başlıklar ve alt başlıklar verilirken de yeterli bir şekilde belirtilmemiş. Bu durum okuyucuyu anlama noktasında zorlamıştır. Tarihler karışık olarak verilmiş kronolojik yönden problemler vardır. Bilgiler verilirken kavramlar genel olarak açıklanmış, bazı kısımlarda konulara göre çok genel bilgi verilmiştir. Bilgi içeriği fazla ancak bilgilerin tasnif aşamasında eksiklikler mevcuttur. Bazı kısımlarda yazar bazen cümle olarak bazen de paragraf olarak tekrara düşmüş bu durum okuyucuyu olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. 191. Sayfada Nakipzadeler ve 208. Sayfada Yorgani Ailelerinin Şeceresi verilirken şemadaki isimlerde eksiklikler görülmüştür.

Emsalleri ile karşılaştırıldığında eseri tarihe kattığı fayda tartışılmazdır. Günümüze kadar böyle detaylı bir çalışma yapılmamış, yapılan çalışmalarda sadece Atatürk'ün bir nesil öncesine kadar olmuştur. Bu eser ise Atatürk'ün yedi nesil öncesi soykütüğünü belgelerle araştırdığı için çok değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca eser şimdiye kadar bilinen birçok yanlış ispat ederek son noktayı koymuştur. Yazar birçok belgeyi taramış, bu araştırma sonucunda nüfus defterleri, temettuat Defterler, tapu tahrir defterleri, maliyeden müdevver defterler, sicili ahval defterlerinden, gazeteler ve kaynak kitaplardan geniş ölçüde faydalanmıştır. Konuyla alakalı olarak kitabın genelinde hem belgelerin hem de yapıların fotoğraflarını paylaşmış görsel anlamda etkili olmuştur. Şecerelerle alakalı tablolar verilerek okuyucuya kolaylıklar sağlamıştır.